

№ 39 (680)
Кастрычнік 2017 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

bfk.by

У нумары:

- **Гальшаны: ушанавалі памяць Эдуарда Корзуна –** стар. 3
- **Віцебшчына: кавалеры чатырох Георгіеўскіх крыжоў –** стар. 6
- **Навагрудчына: конкурс творчых людзей –** стар. 7

Артыкул чытайце на стар. 5

Успаміны пра Пятра Марціноўскага

Сёлета ўдзячныя вучні Пятра Марціноўскага да яго нядаўняга 85-годдзя арганізавалі імпрэзу на другі дзень Ганненскага кірмашу. Прайшла яна ў будынку нядзельнай школы пры зэльвенскай царкве Святой Тройцы. Айцец Георгій – дайце сябар зэльвенскіх паэтаў, без ваганняў згадзіўся прыняць тых, хто шануе памяць пра цудоўнага чалавека – педагога, краязнаўцу, паэта, шматгадовага кіраўніка літаб'яднання «Зоры над Зэльвянкай».

Валянцін Дубатоўка быў сваім чалавекам у доме Марціноўскіх. Разам з іх сынам Ігарам наведваў музычную школу, разам хлопцы карпелі над хатнімі заданнямі. «Згадваю пра тых нашых заняткі і дзіўлося царпенню Пятра Мікалаевіча, – распавёў Валянцін Яўгенавіч. – Не ўпэўнены, што я сёння вытрымаў бы такое ад свайго сына, не кажучы ўжо пра двух музыкантаў-пачаткоўцаў».

Шмат зрабіў Пётр Мікалаевіч для развіцця таленту Міхаса Скоблы. Калі нейкі твор юнака не ўдавался надрукаваць у раённай газеце «Праца», перажываў больш за самога аўтара. Калі хлопец скончыў Дзярэчынскую СШ, Пётр Мікалаевіч сам павёз яго ў Мінск. Разам з неабходнымі дакументамі выклаў перад крыху разгубленай прыёмнай камісіяй цэлы стос выразак з «Працы» з вершамі свайго вучня. «Вы ж улічыце, што філолагам хоча стаць не звычайны абітурыент, а паэт», – пракаментаваў свае дзеянні настаўнік.

Разам са мною Пётр Мікалаевіч прывёз яшчэ аднаго ахвотніка да ведаў з Дзярэчынскай СШ. І з тым вазіўся гэтак жа, як са мною, хоць трэба было ехаць у іншую навучальную ўстанову. А потым і на начлег уладкаваў нас абодвух, – з хваляваннем успамінаў Міхас Уладзіміравіч, цяпер вядомы і паважаны ў Беларусі творца.

Сяргей Чыгрын:
– Я ведаў Марціноўскага нашмат лепей, чым яго вучні. Мы былі аднадумцамі, сябрамі, хоць Пётр Мікалаевіч па ўзросце быў мне як бацька. Часта, вяртаючыся з чарговага выступлення тэатра, я спыняў аўтобус каля

хаты Марціноўскага, каб падсілкаваць змораных артыстаў. І «бацька «Зор над Зэльвянкай»» ніколі не адпусціў нас ад сябе без добрай торбы прадуктаў, – раскажаў Сяргей Мікалаевіч. А потым дадаў: – Гэта быў выключны па сваёй інтэлігентнасці чалавек. Яго месца ў маім сэрцы ніхто не зможа заняць. Цяпер я як мага хутчэй праязджаю міма яго пустой хаты – «хаты літаратара», як мы яе называлі між сабой, – бо сэрца мае шчыміць ад беззваротнай стра-ты.

Дачка Пятра Мікалаевіча Таццяна шчыра дзякавала прысутным за тое, што памятаюць пра яе бацьку, і падзялялася ўспамінамі пра яго:

Краязнавец Сяргей Чыгрын, паэт Юрка Голуб, журналістка Грына Васілеўка, паэт Уладзімір Мазго і Пятро Марціноўскі ў Зэльве

– Нават за некалькі тыдняў да смерці, пасля цяжкай аперацыі, ён думаў пра незавершаныя справы і стараўся давесці іх да ладу, каб выканаць абяцанне людзям, – згадала яна. Таццяна Пятроўна і сёння, амаль праз дзваннаццаць гадоў пасля смерці бацькі, кожны сур'ёзны крок у жыцці звярае з ім.

Усе выступоўцы падкрэслівалі ўменне Пятра Мікалаевіча згуртоўваць вакол сябе творчых людзей. Колькі іх перабывала ў хаце Марціноўскага, а колькі сустрэчаў з вядомымі ў Беларусі людзьмі змог наладзіць Юрка Голуб, напрыклад, згадаў незабыўную сустрэчу жыхароў вёскі Горна з Паўлам Сцяцко (кожны, хто меў стасункі з прафесарам, ведае, як цяжка адраваць таго ад ягоных турботаў). А Пётр Мікалаевіч змог угаварыць неахвотнага да падарожжаў мовазнаўцу! Юрый Уладзіміравіч адзначыў, што не адзін ён памятае тую цудоўную сустрэчу.

Бываючы ў сваіх дзяцей у Мінску, Пётр Мікалаевіч сустракаўся з сябрамі сваіх дачкі і сына. Аднойчы пазнаёміўся з прафесарам БДУ Іліяй Казачэнка. Даведаўшыся, што яна піша навалы, папрасіў дазволу апублікаваць іх у зэльвенскай газеце, за што Ілія Паўлаўна была ўдзячная. Пасля смерці Марціноўскага яна даслала выдадзены ў Санкт-Пецярбургу зборнік «Жыццёйскія былі» з такім надпісам: «На памяць пра цудоўнага чалавека, чалавека высокай культуры, настаўніка моладзі Пятра Мікалаевіча Марціноўскага і ў знак майго супрацоўніцтва з ім».

На заканчэнне сустрэчы С. Чыгрын папрасіў прысутных прыняць удзел у стварэнні кнігі ўспамінаў пра Пятра Марціноўскага, і падобна, што такіх успамінаў не будзе бракаваць.

Яніна ШМАТКО

Зорны россып восені жыцця

У Ашмянскай раённай бібліятэцы стала добрай традыцыяй адзначаць на пачатку кастрычніка свята, прысвечанае самым годным і мудрым людзям сталага ўзросту. Адрэзав абслугоўвання і інфармацыі запрасілі і ўсіх зацікаўленых сваіх чытачоў на вечар-віншаванне «Зорны россып восені жыцця».

Вядучыя імпрэзы Вольга Швец і аўтар гэтых радкоў паказалі прэзентацыю і разам з прысутнымі ўпаміналі пра мерапрыемствы, на якіх прысутнічалі чытачы сталага ўзросту, давалі мудрыя парады, спрабавалі разам са слухачамі скласці алгарытм добрага настрою, расказвалі цікавыя выпадкі з жыцця. За некалькі дзён да

імпрэзы чытачы бібліятэкі мелі магчымасць напісаць пажаданне стальным людзям, запрошаным на вечарыну. У гэты дзень бібліятэкары прапанавалі ўзяць кнігу або часопіс з камерцыйнага фонду, запісацца і атрымаць кансультацыю юрыдычнай службы.

Пад час мерапрыемства ў чытачкі бібліятэкі Крысціны Буйвід нарадзіўся верх, прысвечаны людзям, чый узрост заслугоўвае павагі. Парадаваць удзельнікаў вечарыны добрай песняй прыйшлі Даша Фурса, Лізавета Дзямідава, Вераніка Топаль.

Святлана ТАЛІНСКАЯ,
загадчык адрэза абслугоўвання і інфармацыі
Ашмянскай раённай бібліятэкі

Фотас: Сяргея ПАНІЗЫНІКА

На тым тыдні...

✓ **10 кастрычніка** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адкрылася выстаўка да 135-годдзя з дня нараджэння фотамастака Льва Дашкевіча і паэта Янкі Купалы. Яна знаёміць з творчасцю выбітнага беларускага фотамайстра пер-

Леў Дашкевіч

шай трэці ХХ стагоддзя Л. Дашкевіча, імя якога стала сапраўдным адкрыццём у гісторыі беларускай мастацкай фатаграфіі.

✓ **10 кастрычніка** ў Беларускам дзяржаўным маладзёжным тэатры адбыўся прэс-паказ спектакля «Урок любові. Історія Костюшко». Спектакль пастаўлены па п'есе Ганны Барскай «Урок польскай». Пастапоўка прымеркаваная да 200-х угодкаў смерці Т. Касцюшкі – нацыянальнага героя Беларусі, Польшчы, Літвы і ЗША.

✓ **11 кастрычніка** ў Нацыянальным гістарычным музеі Рэспублікі Беларусь адбылася прэзентацыя набытых праз краудфандынгавую пляцоўку talaka.org ранніх манетаў Вялікага Княства Літоўскага. Гэта пенязі (дэнары), якія біліся ў часы вялікіх князёў Альгерда, Вітаўта і Ягайлы. Таксама быў прэзентаваны невялікі скарб XV ст. і 2 пенязі Альгерда і Ягайлы, перададзеныя аматарамі прыборнага пошуку. Самая ранняя манета, якую адносяць да чаканкі

Альгерда, з'яўляецца імітацыяй данга Залатой Арды. Другая, больш позняя, месціць на рэверсе кірылічную легенду, адзін з варыянтаў расшыфраванай якой – слова ПЕЧАТ. Манеты Ягайлы падзяляюцца на два тыпы: партрэтныя пенязі (6 адзінак) і пенязь з выявай верхніка і легендарнай КНЯЗ ЯГА+ПО. Самыя познія манеты – гэта пенязі Вітаўта з выявай Калюмнаў і наканечніка дзіды з крыжам. 5 такіх манетаў і адзін пражскі грош складаюць невялікі скарб з Маладзечанскага раёна.

✓ **11 кастрычніка** ў Літаратурным музеі А.С. Пушкіна (Вільня, Літва) адкрылася выстаўка «Родны кут Песняра» з фондаў Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, прысвечаная 135-годдзю з дня нараджэння беларускага паэта.

На выстаўцы прадстаўлены фотаздымкі велічных і прыгожых мясцінаў радзімы Якуба Коласа ў Стаўбоўскім раёне, з любоўю апетых паэтам. Важная частка выстаўкі – фотаздымкі памятных мясцінаў горада Мінска, звязаных з ім творцы. На выстаўцы можна ўбачыць працы беларускіх фотамастакоў Яўгена Казюлі, Уладзіміра Сіза, Васіля Зянько.

✓ **11 кастрычніка** ў Мемарыяльным музеі-майстэрні Заіра Азгура адкрылася выстаўка фатаграфіі Элана Лыскова «Camino». На ёй прадстаўлены здымкі, зробленыя аўтарам пад час яго паломніцтва ў 2015 г. Шлях святога Якава, або Эль Каміна дэ Сант'яга – знакаміты паломніцкі шлях да магілы апостала Якава ў іспанскім горадзе Сант'яга-дэ-Компастэла. Больш глыбокаму ўспрыняццю фотаздымкаў спрыяе музыка, напісаная Андрэем Немалюскім.

На адкрыцці выстаўкі выступіў гурт «ВагАкагуна».

✓ **11 кастрычніка** ў Століне адкрыўся трэці сезон фотавыстаўкі «Проекты в лицах», што расказвае аб праектах, здзейсненых пры падтрымцы Еўрапейскага Саюза ў Беларусі. Удзельнікі выстаўкі наведлі мясцовы фонд «Цэнтр падтрымкі сельскага развіцця і прадпрыемстваў Столінскага раёна».

✓ **12 кастрычніка** ў мінскай бібліятэцы № 12 пачала працаваць фотавыстаўка Міколы Лінніка «Жыве імя Купалы», прысвечаная 135-годдзю Янкі Купалы. Яна завяршае фотараект «Купаліада – 2017», папярэднія выстаўкі адбыліся ў Цэнтральнай бібліятэцы імя Янкі Купалы ў Мінску, Валожынскім раённым краязнаўчым музеі, Цэнтры традыцыйнай беларускай культуры і побыту ў вёсцы Плябань Маладзечанскага раё-

на. М. Ліннік зрабіў фатаграфіі мясцінаў, звязаных з жыццём паэта, музейных экспанатаў, помнікаў Купалу, устаноў і вуліцаў, якія носяць яго імя, у Вязынцы, Радашковічах, Маскве, Мінску, Віцебску, Гомелі, Лідзе, Гродне, Асіповічах, Валожыне, Маладзечне, Мазыры.

✓ **12 кастрычніка** ў Гарадской мастацкай галерэі твораў Л. Шчамялёва адкрылася персанальная выстаўка жывапісу, графікі і керамікі «Сузіранне» мастачкі Аляціны Масіенка, сябра Беларускага саюза мастакоў. Выстаўка прысвечаная 70-годдзю аўтара.

Працы А. Масіенка

А. Масіенка нарадзілася ў г. Баку (Азербайджан), з 1953 г. жыве ў Мінску. У 1970 г. скончыла Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут. Працуе ў сцэнаграфіі, дэкарацыўна-ўжытковым мастацтве (кераміка, шкло), а таксама ў станковым жывапісе і акварэлі.

✓ **12 кастрычніка** ў Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў адкрылася фотавыстаўка «Suomi 100 – 10 фатаграфіяў з Фінляндыі», прымеркаваная да святкавання 100-годдзя незалежнасці Фінляндыі. На ёй прадстаўлены працы 10 фінскіх фатаграфіаў-

аматараў. Імпрэза зладжаная па ініцыятыве і пры падтрымцы Адрэзавання Пасольства Фінляндскай Рэспублікі ў Рэспубліцы Беларусь.

Выстаўку можна наведаць па 4 лістапада па адрасе: г. Мінск, вул. Някрасава, 3.

✓ **13 кастрычніка** ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адбылася прэзентацыя кнігі Леаніда Дранько-Майсюка «...Натуральны, як лінія небасхілу», прысвечанай Максіму Танку. Архіўная апошняя выдана ў серыі «Кнігарня пісьменніка» ў выдавецтве «Кнігазбор» і прымеркаваная да 105-гадовага юбілею Максіма Танка.

✓ **13 кастрычніка** ў Мастацкай галерэі Міхіала Савіцкага была прэзентаваная новая кніга археолага Сяргея Тарасова «Археалогія Беларусі. Час, таямніцы, скарбы, людзі. Нататкі археолага». «У юначыя гады, не памятаю, ці бацькі падавалі, ці сам набыў, трапіла ў мае рукі кніга Г. Штыхава «Галасы далёкіх продкаў» (1968), а потым яго ж «Ажываюць сівыя стагоддзі» (1974), крыху пазней В. Яніна «Я паслаў тебе бересту» (1975) У гэты ж год, 1975-ы, я паехаў у сваю першую археалагічную экспедыцыю пад кіраўніцтвам Г. Штыхава. Ішлі гады навукі і практычнай археалогіі, і паміж напісаннем навуковых кніг і артыкулаў увесь час не пакідала жаданне напісаць кнігу аб беларускай археалогіі, помніках і археалагах так, каб было і цікава, і займальна для самага шырокага кола чытачоў», – расказаў С. Тарасаў.

Даследчык Гальшанскага краю

Імкліва бяжыць час, і нішто не можа спыніць гэты бег. Адна толькі памяць людская здольная вярнуць нас назад на дзень, месяц, год або цэлае стагоддзе. У спазнанні свайго краю вельмі дапамагаюць людзі, чыё жыццё цесна звязанае з краязнаўствам, бо веданне гісторыі – гэта іх прызвание.

У канцы верасня работнікі культуры аграгарадкаў Гальшаны і Граўжышкі Ашмянскага раёна правялі мерапрыемства «Даследчык Гальшанскага краю», прысвечанае памяці выдатнага настаўніка і краязнаўцы Эдуарда Корзуна, якому сёлета споўнілася 85 гадоў з дня нараджэння. Імпрэза прайшла ў аддзеле культуры і вольнага часу аграгарадка Гальшаны. Гледачы разам з вядучымі Любоўю Шчарбаквай і аўтарам гэтых радкоў прайшліся жыццёвымі дарогамі чалавека, які душой і сэрцам належаў Гальшанам – мястэчку са старадаўняй і цікавай гісторыяй.

Эдуард Корзун нарадзіўся 28 лютага 1932 г. у вёсцы Яўсеічы Капыльскага раёна. Пасля заканчэння гістарычнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта быў накіраваны ў Ашмянскі раён. Спачатку працаваў дырэктарам Гальшанскай школы працоўнай моладзі, потым завучам Гальшанскай сярэдняй школы, а з 1984 па 1996 г. – дырэктарам школы.

Краязнаўчай дзейнасцю Эдуард Сямёнавіч пачаў займацца з 1962 г., калі яму ў рукі трапілі публікацыі Адама Мальдзіса па гісторыі Ашмяншчыны ў раённай газеце. Тады і нарадзілася ідэя стварыць музей гісторыі вёскі. Пачаўся актыўны пошук матэрыялаў у бібліятэках, архівах і музеях Беларусі і былога Савецкага Саюза.

А яшчэ Э. Корзун зацікавіў сваёй ідэяй вучняў і іх бацькоў, аднавіўшы іх. Разам з педагогам яны ўдзельнічалі ў археалагічных раскопках, абходзілі ў пошуках матэрыялаў і экспанатаў наваколля вёскі і хутары, сустракаліся з мясцовымі жыхарамі, запісвалі іх расповеды.

Вынікам плённай працы сталі першыя экспазіцыі музея ў пачатку 1963 г., але на гэтым справа не спынілася. Усё сваё жыццё краязнаўца папаўняў музей новымі звесткамі і рэчамі. У музеі сабраны багаты матэрыял па этнаграфіі і археалогіі краю, створаная разгорнутая экспазіцыя па гісторыі Гальшанаў. На стэндзе змешчаныя звесткі пра князёў Гальшанскіх, жыццё Соф'і Гальшанскай, якую называюць маці польскай каралевы, і пра слаўны род Сапегаў. Частка экспазіцыі музея распавядае пра ваенныя падзеі, якія закранулі наш край. Сабраныя звесткі пра гісторыю школы і слаўных землякоў. Асобны стэнд распавядае аб адлюстраванні мястэчка Гальшаны ў творах літаратуры і мастацтва.

У 1997 г. музею было прысвоена званне народнага, а з 2002 г. ён называецца «Народны гісторыка-краязнаўчы музей імя Э.С. Корзуна».

Па крупінах сабраныя

звесткі аб гісторыі Гальшанаў дазволілі ў 1987 г. выдаць спецасаблівую энцыклапедыю мястэчка – кнігу «Гальшаны». Яе чытачы могуць дакрануцца да мінулага нашага мястэчка, даведацца пра жыццё і справы знакамітых людзей, падзеі, што адбываліся ў родных мясцінах. Кніга карысталася вялікім попытам і хутка разышлася, таму Эдуард Сямёнавіч марыў аб яе перавыданні. Мара гэтая здзейснілася: яго сябар Юрый Нікалаеў, таксама краязнаўца, дапоўніў кнігу новымі фактамі і выдаў яе ў 2005 г.

Эдуард Сямёнавіч падрыхтаваў не адну каманду мясцо-

вых турыстаў і экскурсаводаў, якія паспяхова ўдзельнічалі ў рэспубліканскіх турыстычных злётах. Вучні школы пад яго кіраўніцтвам удзельнічалі ва ўсеагульнай канферэнцыі па краязнаўстве, рэспубліканскіх алімпіядах па гісторыі Беларусі, дзе займалі прызавыя месцы. Сваім вучням гісторык казаў: «Не ведаючы гісторыі свайго народа, нельга зразумець яго сённяшні дзень, нельга прадабчыць будучае».

Эдуард Э. Корзун перастану біцца 24 ліпеня 2001 г. на 69-м годзе жыцця. Ашмянскі паэт Пётр Шакола, які добра ведаў Эдуарда Сямёнавіча, прысвяціў яму верш «Заўчасна адыходзяць лепшыя». Гэты верш пад час імпрэзы прачыталі вучанцы Гальшанскай сярэдняй школы Анастасія Адашкевіч і Мілена Дулько.

Эдуард Сямёнавіч любіў слухаць беларускія песні, асабліва «Люблю наш край, старонку гэту», «Дзячэ вада ў ярок», «Спадчына». Гэтыя песні гучалі на імпрэзе ў выкананні настаўнікаў Гальшанскай дзіцячай школы мастацтваў.

Памятаюць Э. Корзун і калегі-педагогі, і сябры. Ч. Акулевіч і В. Лабуніна, якія прайшлі на імпрэзу, казалі пра яго шмат добрых словаў.

Сёння Народным гісторыка-краязнаўчым музеём імя Э.С. Корзуна кіруе яго жонка Яніна Іванайна. Яна таксама падрыхтавала не адну групу вучняў-экскурсаводаў, захоўвае і працягвае справу мужа, дапамагае рабіць даследчыя працы і рэфэртаты, разам з вучнямі скрупулёзна рыхтуе наведвальнікі міжнародных навукова-практычных канферэнцыяў у рамках Гальшанскіх чытанняў. Пад час мерапрыемства быў паказаны відэаролік фрагмента экскурсіі па залах школьнага музея. Юныя экскурсаводы распавялі пра заснаванне Гальшанаў ў 1280 г., гісторыю мястэчка і вядомыя землякоў.

Пасля сябе Э. Корзун пакінуў выдатны музей, і колькі часу ён будзе існаваць, столькі будзе жыць памяць аб таленавітым краязнаўцы Прылямоння.

Алёна ЮНЕВІЧ,
загадчык сельскай бібліятэкі
а. Гальшаны Ашмянскага раёна

Наш календар

Двойчы кароль Рэчы Паспалітай

Станіслаў Ляшчынскі нарадзіўся 20 кастрычніка 1677 г., быў адзіным дзіцём Рафала Ляшчынскага і Ганны Ябланоўскай. Род Ляшчынскіх герба «Вянява» быў адным з самых старажытных у Польшчы. Атрымаўшы хатнюю адукацыю, Станіслаў шмат падарожнічаў па Еўропе. Вярнуўшыся на радзіму, атрымаў пасаду падчахага кароннага. Хутка пабраўся шлюбам з Кацярынай Апаляндскай, пасаг якой падвоў багаціў мужа. У сям'і нарадзіліся дзве дачкі – Ганна і Марыя.

Станіслаў Ляшчынскі
(мастак Ян Матэйка)

Пасля смерці караля Яна Сабескага на трон быў абраны Аўгуст II. Але хутка пачалася Паўночная вайна, спачатку паспяхова для Швецыі. Аўгуст II быў саюзнікам Пятра I, калі ў 1701 г. шведскія войскі з'явіліся на тэрыторыі Рэчы Паспалітай, апазіцыя ў краіне перайшла на бок шведаў. Аўгуст пакінуў трон, і будучага ўладара мусіў выбраць кароль Швецыі Карл XII. Ён прапанаваў каралеўскі пасаг С. Ляшчынскаму.

Неўзабаве пасля карацаў была падпісаная мірная дамова паміж Рэччу Паспалітай і Швецыяй. Кароль Станіслаў залежаў ад Карла не толькі палітычна, але і матэрыяльна – прыхільнікі Аўгуста II вынішчылі маёнткі Ляшчынскага.

Калі Карл XII нанёс чарговую паразу Аўгусту II і расійскім войскам у Польшчы, кароль Аўгуст вымушаны быў адмовіцца ад польскай кароны на карысць Ляшчынскага. Тады новага караля прызнала большасць магнатаў, хаця спачатку яго падтрымлівалі толькі саюзнікі шведаў Сапегі.

Здавалася б, усё гэта на карысць каралю Станіславу. Але 7 ліпеня 1709 г. шведы пацярпелі паразу ў бітве пад Палтавай, і кароль Рэчы Паспалітай мусіў пакінуць прастол і перабрацца ў Швецыю. Там С. Ляшчынскага не любілі – лічылі, што менавіта з-за яго Швецыя вядзе бесперспектыўную вайну, на якую траціць шмат грошай. Але і ў Рэчы Паспалітай Ляшчынскага не чакалі, і ён вырашыў адмовіцца ад кароны. Аднак Карл XII не згадзіўся з гэтым і перадаў Ляшчынскаму ў кіраванне сваё спадчыннае графства ў Заходняй Нямеччыне.

Пасля няўдалага замаху на сваё жыццё і смерці старэйшай дачкі Ганны ў 1717 г. Ляшчынскага чакала яшчэ адна выпрабаванне – у 1718 г. памёр Карл XII. Былы кароль Рэчы Паспалітай папрасіў у французскага караля Людовіка XV прытулку ў Францыі і пасяліўся ў Эльзасе, мяркуючы, што яго палітычная кар'ера скончылася. Аднак раптам усё змянілася. Калі Людовіку XV споўнілася 14 гадоў, яму пачалі шукаць нявесту. Дарэчы прыгадалі 21-гадовую Марыю Ляшчынскую – прыгожую дзяўчыну, шчырую каталічку з беднай і неўплывовай ў Францыі сям'і (спадзяваліся, што дзякуючы гэтаму будучая каралева не будзе ўдзельнічаць у прыдворных інтрыгах). Пасля шлюбу дачкі Ляшчынскі перасяліўся ў Парыж і карыстаўся павагай як каралеўскі цесць.

У 1733 г. у Варшаве памёр Аўгуст II. Успомнілі пра Ляшчынскага, яго кандыдатура пасля панавання чужаземнага манарха (Аўгуст быў саксонцам) займела нямаля прыхільнікаў. С. Ляшчынскі прыехаў у Варшаву, сустрэўся са шляхтак, якія 12 верасня абвясцілі яго каралём польскім і вялікім князем літоўскім. Аднак не ўся шляхта пагадзілася з гэтым, і пад аховаю расійскіх войскаў нязгодныя з кандыдатурай Ляшчынскага 5 кастрычніка абвясцілі саксонскага курфюрста Фрыдрыха Аўгуста II, сына караля Аўгуста Моцнага, каралём і вялікім князем літоўскім Аўгустам III. С. Ляшчынскі быў каралём толькі 14 дзён, і ў выніку ён адмовіўся ад кароны.

Пасля смерці Аўгуста III былы кароль Рэчы Паспалітай прапанаваў французскаму ўраду падтрымаць яго ў якасці прэтэндэнта на трон, але той адмовіўся – Ляшчынскаму было ўжо 86 гадоў.

Памёр С. Ляшчынскі ва ўзросце 90 гадоў, але мог бы пражыць болей, каб не трагічны выпадак – ён стаяў каля каміна ў адным з аддаленых пакояў палаца, калі загарэўся яго шлафрок. Ляшчынскі хацеў патушыць агонь, але занадта нахіліўся і паваліўся ў камін, яго крыкў ніхто са слуг не пачуў. Пахавалі С. Ляшчынскага ў касцёле ў Нансі. Частку праху з труны ў адмысловай урне ўзяў у 1814 г. генерал Сакальніцкі, які з салдатамі вяртаўся з Францыі ў Польшчу. Урна была перададзеная кафедральнаму касцёлу ў Познань.

Падрыхтавала
Ніна КАЗЛЕНА

Золата імператара Рудольфа II Габсбурга

(Заканчэнне. Пачатак у № 38)

Зорка Скарыны

Паўтысячы гадоў таму ўзнікла над зямлёю зорка Скарыны. Яна і сёння асвятляе магістральны шлях беларускай нацыі.

Выдрукаваўшы ў Празе на старабеларускай мове Біблію, Франціск Скарына паказаў усюму свету, што ў сярэдзіне Еўропы, там, дзе бягуць рэкі Дняпро і Прыпяць, Бярэзіна і Заходняя Дзвіна, Нёман і Сож, дзе знаходзіцца самае чароўнае на зямлі возера Свіцязь, жыве слынный народ з багатай гісторыяй і сваёй мовай. Пасяліўшыся ў дрымучых лясах і векавых дубровах, на марэнных градах, на нешырокіх раўнінах, заціснутых паміж лесам і вадою, гэты народ плённа працуе на дадзенай Богам зямлі і гадуе сваіх дзетак.

Гэты кавалак зямлі не раз выклікаў зайздрасць у шматлікіх захопнікаў. Але беларусы ўмелі адстойваць яго ад розных ворагаў. І не раз іх гарачая кроў фарбавала верасы і багуны, сфагнавыя імхі і пойменныя травы, сыпучыя пяскі і балотную раллю ў чырвоны колер. І рык цара Белавежы – магутнага зубра – таксама іх кліч да волі. Не, яны ніколі не сядуць з гэтага месца, дзе знаходзіцца магіля іх продкаў.

Што давала беларусам сілы? Сваё адметнасць і жаданне быць самімі сабой.

***

Быць самімі сабой – гэта найперш размаўляць на сваёй мове, дадзенай не толькі людзямі, але і Богам. Гэтую рысу характару і заўважыў Франціск Скарына ў сваёй мове. І не толькі заўважыў, але і пераклаў галоўную кнігу Зямлі – Біблію – на беларускую мову.

Многія скептыкі скажуць: якая там беларуская

мова! Больш там царкоўна-славянскіх і чэшскіх словаў!

Хочацца адказаць ім, што кожная мова – гэта заўжды інтэрнацыянальнае адзінства. Там знаходзіцца і старажытную лексіку, і іншамовную, і сваю, уласную. Не выключэнне тут і беларуская. Асабліва ў часы станаўлення сваёй дзяржаўнасці, а значыць – і станаўлення сваёй мовы.

Знойдзеш у перакладах Скарыны словы старажытна-рускай мовы, якая калісьці была сродкам стасункаў усходніх славянаў і якая ж паслужыла потым зыходнай крыніцай для рускай, беларускай і ўкраінскай моваў. Сярод гэтых словаў пачуеш такія, як *вада, гром, даліна, жыта, зіма, конь, ноч, раса, вайна, гумно, хлеб, цана*. Гэтую лексіку ў скарынаўскіх выданнях можна трактаваць як нейтральную. Яе мог выкарыстоўваць прадстаўнік іншай усходнеславянскай народнасці і лічыць бы яе за сваю. Гэта наш агульны набытак, нашая агульная спадчына.

Не варта здзіўляцца, што ў перакладах Скарыны вельмі шмат царкоўна-славянскага, які твор перакладаў беларускі першадрукар. Гэта Біблія. Таму мы часта сустракаем у яго лексемы *агнець, бездна, велічства, победа, горесть, десница, клевета, месьць, суета, ярость, алчый, велеречивый, трезвый, глаголати, внимати, завецати, отверзати, азъ, зело, присно, токмо* і інш.

Знайшлося месца і для іншамовных словаў. Тут і чэшскія лексічныя адзінкі тыпу *вчєрашєкь, жадость, залити, лебка, моцъ, панъ, подданыи, статокъ, сукня, устава, цнота, филозофия, цимбалы; германізмы – барва, горфа, лотръ, муръ, панцєръ, рада, макъ,*

фунтъ. Трэба адзначыць, што некаторыя словы іншамовнага паходжання Скарына ўвёў упершыню.

Але сярод мноства тысячаў лексемаў зырка зьяе святло роднага слова і чуоцца яго гаючыя гукі.

Мы паважна прамаўляем назоўнікі *вежа, волотъ, гай, днєво, згода, клопатъ, криница, лытка, промень, смутокъ*, прыметнікі *горший, даремный, drobный, лагодный, приветливый, пригожий*, дзеясловы *гучати, досягати, робити, ховати*...

Некаторыя з гэтых яркіх беларусізмаў раней не фіксаваліся ў помніках да скарынаўскага часу. І за слуга нашага асветніка ў тым, што ён увёў іх у літаратуру ўжытак.

Я ў гады маладосці любіў паўтараць словы (не памятаю, якога славіста), што з усіх славянскіх моваў беларуская самая мілагучная і самая прыгожая. Цяпер дакладна ведаю, што няма непрыгожых і немілагучных моваў. Кожная з іх найлепшая для тых людзей, хто гаворыць на ёй. Бо гэта мова іх маці. І беларуская ў тым ліку. І дарэмна імкнуцца нам навязваць думкі, што беларусы – не гістарычны народ, што яго мова – ці то дыялект рускай, ці то маўленне польскай.

Скарына адказаў на гэта пяцьсот гадоў таму, калі надрукаваў адным з першых у Еўропе, раней за Лютэра, на роднай мове Біблію. І беларускія словы з яе, як тыя жураўлі з кліна, курлычуць сёння. І слухаюць іх *гаі*, Белавежская *вежа*, маўклівыя *курганы-волаты*, насыпаныя яшчэ ад пры нашай *згодзе* і не пры нашай памяці.

***

Як нам, беларусам, жыць багата на гэтай зямлі? Не зважаючы на бед-

насць прыродных рэсурсаў.

І тут Скарына прадвызначыў нам шлях. Гэты шлях – у навуцы, у адкрыцці новых сакрэтаў Прыроды.

Алхімія ў сярэднія вякі – гэта пачатак той самай навуцы. І Скарына быў адзін з першых, хто стаў яе адэптам.

Алхімікі часоў Скарыны ставілі пытанне рубам: калі балотную руду агнём можна пераўтварыць у зіхатлівую сталь, то ці нельга са свінца і ртуці вырабіць золата? Прынцып адзін і той жа: пераўтварэнне (трансмутацыя) рэчываў.

І яны спрабавалі гэта зрабіць. Шукаючы філасофскі камень, алхімікі часам знаходзілі нешта іншае. Але гэта іншае было не менш выгадным, чым жаданае «філасофскае» золата.

Па прыклад не трэба да лёка хадзіць. Узяць алхіміка Іагана Фрыдрыха Бётгера з Берліна. Аднойчы яму ўдалося зацікавіць князя Эгона фон Фюрстэнберга ў тым, што ён зробіць герметычнае золата. Князь узяў алхіміка ў свой палац, уладкаваў там яму лабараторыю.

Але эксперыменты алхіміка да жаданых вынікаў не прыводзілі. А князь усё прыспешваў і прыспешваў... Тады алхімік вырашыў збегчы. Аднак быў затрыманы і вымушаны зноў працягваць свае даследаванні. Князь патрабаваў іх пратакаліраваць; у выніку з'явіўся рукапіс, у якім быццам бы выкладалася таёмніца філасофскага каменя.

А хутка да гэтай справы падключыўся курфюрст Саксонскі Аўгуст II Моцны, якому далі гэты рукапіс. Курфюрст застаўся незадаволены ім, і Бётгер ўжо бачылася турма. З курфюрстам Саксонскім жаргты былі дрэнныя: сваё прозьвішча Моцны ён атрымаў праз тое, што жалезную качаргу таўшчынёй у палец завязваў у вузел.

Прыдворны князя пашкадаваў Бётгера і даў яму яшчэ адзін шанец – дазволіў эксперыментавач з глінай, багатай залежы якоў знаходзіліся ў ваколіцах горада Майсена. У выніку лабараторных эксперыментаў Бётгер атрымаў цудоўны па якасці фарфор. У Майсене была адкрытая мануфактура, і выраблены на ёй майсенскі фарфор пачаў прыносіць такія прыбыткі, якія можна было б параўноўваць з прыбыткамі ад продажу герметычнага золата.

Многія знакамітыя алхімікі зрабілі адкрыцці ў розных сферах вытворчасці. Так, Альберту Вялікаму мы абавязаныя спосабам вытворчасці каустыч-

най соды, атрыманнем кінавары з прымяненнем серы і ртуці, адкрыццём свінцовых бялілаў, сурька, ацэнтаў свінца і медзі.

Раймонд Луліі даў рэцэпт карбаната паташу з выкарыстаннем драўнянага попелу і віннага каменя, а таксама купеліравання срэбра і ацэтона.

Роджэр Бэкан сканструяваў тэлескоп.

Ісаак Галанд працаваў над вырабам эмаляў і штучных каштоўных камянёў.

Васіль Валянцін адкрыў саляную кіслату, серны эфір і дэакацыйныя ўласцівасці грымучага золата.

Ян ван Эйк, алхімік і фламандскі мастак, вынайшаў асаблівы спосаб пісьма алейнымі фарбамі. Гэты шэраг можна працягваць да бясконачасці.

Альберт Вялікі пакінуў пасля сябе «Пяць кніг пра металы і мінералы», «Кніжку пра алхімію», іншыя алхімічныя трактаты. Сачыненні Арнольда з Віланова – гэта «Разарый філосафаў», «Аб ядах», «Аб супрацьдзі» і іншыя. «Кніжка дванаццаці брамаў» Джорджа Рыплі – гэта энцыклапедыя алхімічнага аперывавання. З асобаю Васіля Валянціна звязаныя тэксты «Раскрыццё тайных прыёмаў», «Апошні заповіт», «Аб вялікім камені старажытных мудрацоў».

Які ж «Апошні заповіт» пасля сябе пакінуў Франціск Скарына ў навуковай справе, якую тады называлі алхіміяй? Творы яго, хутчэй за ўсё, сталі здабыткам імператарскага дома Габсбургаў. Ці ўсплыўць яны калі-небудзь, цяжка сказаць. На гэта можна толькі спадзявацца, як на нейкі чуд.

Затое застаўся ці то рэцэпт нейкага адкрыцця, ці то фазы аперацыяў Вялікага Вырабу, зашыфраваныя ў тэксце, гравіюрах, застаўках, ініцыялах Скарынавай Бібліі. І найпершая задача навукоўцаў – расшыфраваць іх і зрабіць здабыткам беларускага народа. Гэта нашая ўсеагульная спадчына.

Але гэта будзе толькі адзін здзейснены прыватны выпадак. Магістральны ж шлях для беларусаў – далейшае адкрыццё сакрэтаў Прыроды. Толькі так мы можам спадзявацца на тое, каб стаць народам паспяховым, народам-творцам, народам, якога павяжаюць паўсюль і ўсё.

Быць самімі сабой і адгадаць сакрэты Прыроды... Гэта – нашая Магістраль. Гэта – нашая ідэалогія. Гэта – нашыя паклёпнікі і жаданні.

І ўсё гэта завяшчай нам геній Скарына.

Рыгор
АНДРЭЯВІЦ

Знойдзеная пячатка Ефрасінні Полацкай

Каля паўднёвай сцяны Спаса-Праабражэнскага храма Полацкага Спаса-Ефрасіннеўскага манастыра пад час рэстаўрацыйна-археалагічных працаў была знойдзеная пячатка прападобнай Ефрасінні XII ст. Яе знойшоў выдучы навуковы супрацоўнік навукова-рэстаўрацыйнага аддзела Полацкага гісторыка-культурнага музея-запаведніка Аляксандр Салаўёў. Знаходку будучы даследаваць вучоныя розных спецыяльнасцяў.

Гэта вісялая пячатка, такія звычайна прывешвалі да дакументаў, калі іх перавязвалі, каб дакументы ніхто не прачытаў. Унутры прапускаўся шпагат. Пячатка была знойдзеная ў адкрытай гэтым летам грабніцы-аркасолі, – расказаў А. Салаўёў.

Старшы навуковы супрацоўнік Дзяржаўнага Эрмітажа (Санкт-Пецярбург) Яўген Торшын расправёў:

– Слой разбурэнняў, у якім былі абломкі цэглы і раствору, пакрываў ўсю паверхню раскопу. Сама грабніца з пячаткай ніяк не звязаная. Недалёка ад

гэтай была знойдзеная і іншая пячатка ў 2015 г. – на участку, дзе праходзіла сцяна XII ст.

Іна Калечыц, дацэнт кафедры ўсеагульнай гісторыі і методыкі выкладання гісторыі Беларускага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта, расказала наступнае:

– Можна меркаваць, што знойдзеная пячатка належала Ефрасінні Полацкай. Гэтая пячатка двухбаковая. У той час было прынята прывешваць да дакументаў свінцовыя пячаткі, яны называліся буламі. Была традыцыя візантыйская, старажытнаруская: прапускілі шнурочкі праз дакумент, потым –

Паводле інфармацыі *sobor.by*

Царкоўнае краязнаўства

Не застацца па-за Кармою...

30 красавіка 1998 г. вызначэннем Сінода Беларускай Праваслаўнай Царквы да ліку мясцовашанаваных святых прылічаны протаіерэй Іаан Гашкевіч (Іаан Кармянскі). 31 мая 1998 г. святы праведны Іаан Кармянскі быў ўведзены ў Сабор Беларускіх святых. Паходзіць з роду Гашкевічаў, які даў першага консула Расійскай імперыі ў Японіі Іосіфа Гашкевіча, складальніка рускамоўных дапаможнікаў па вывучэнні японскай мовы (некаторыя крыніцы сцвярджаюць, што быў стрыечным братам святога праведнага Іаана Кармянскага, але верагодней – дзядзькам).

Нарадзіўся І. Гашкевіч у сям’і святара ў ноч на 20 кастрычніка 1837 г. і быў ахрышчаны ў гонар апостала Іаана Багаслова. Ужо з чатырох гадоў дапамагаў бацьку ў храме і маліўся. У служэнні бачыў і сваё прызначэнне. У 1859 г., пасля заканчэння Магілёўскай духоўнай семінары, яго накіроўваюць заканаўчыцелюм у вёску Агародня (цяпер Добрушскі раён), а 24 лютага 1862 г. адбываецца хіратонія І. Гашкевіча ў іерэя. Быў накіраваны ў царкву Нараджэння Багародзіцы вёскі Шарцін Рагачоўскага павета (Веткаўскі раён). У малітвах і пастырскіх дзейнасці праходзілі гады служэння. Пасля 1876 г. айцец Іаан пераводзіцца ў храм Перанясення мошчаў свяціцеля Мікалая вёскі Агародня, дзе ў поўнай меры раскрываюцца ягоныя духоўныя сілы. Храм робіцца для яго месцам малітоўнага жытця. У новым прыходзе святар прыкладваў шмат сілаў дзеля добраўпарадкавання храма і царкоўных збудаванняў. Сваёй жа ўласнасці ён ніколі не меў. Да скону дзён жыў спілла ў старэнькай хатцы, крытай саломай.

гаў парадаю, малітваю і справаю, часта паўтараючы словы апостала Якава: «Вера без справаў мёртвая». Да самай смерці айцец Іаан нязменна дапамагаў удовам і сіротам. Удаве, у якой загінуў муж пад час Першаў сусветнай вайны і засталася пяць сіротаў, бацюшка аддаў сваю карову. Другой беднай удаве Мар’і сказаў: «Бог дабра-славіць, бяры дровы, грэй печ дзеткам, каб не замерзлі».

Запаведзь пра любоў да Бога і блізкага айцец Іаан выканаў усім сваім жыццём. Гэта адначалі і прыхаджане храма, у якім ён быў настаіцелям цягам 36 гадоў, і духоўнае начальства. У 1893 г. ён быў прызначаны духоўным следчым у благачыніні і выбраны сябрам Благачынінчай рады. Потым узведзены ў сан протаіерэя, узнагароджаны набедранікам, скуф’ёй, камілаўкай, залатым наперсным крыжам, ордэнам Святога Ганны III ступені, ордэнам Святога Роўнаапостальнага князя Уладзіміра IV ступені. У 1912 г. айцец Іаан выходзіць за штат з прычыны ўзросту (75 гадоў).

Разам з матушкай Марыяй выхаваў сям’ю дзцей; чацвёрта сыноў (Сімяон, Іаан, Міхаіл і Платон) сталі святарамі, Ігнацій – псаломшчыкам, Таццяна і Ганна таксама шмат працавалі ў храме.

Іаан Гашкевіч (Іаан Кармянскі)

За руплівае выкананне пастырскіх абавязкаў, любоўю да людзей, лагоднасцю, пакорлівасцю, малітоўны подзвіг звычайныя вясковы шматдзетны бацюшка атрымаў ад Духа Святога дары ацаленняў, чудатварэнняў і празорлівасці. Аднойчы, пад час служэння ў храме, бацюшка ўбачыў над прастолам вялікі крыж. Свайму сыну святару Іаану ён сказаў: «Да цябе ў храм прыйдзе Маці Божая, пасля яе наведвання храм абязлюдзіць». І гэта адбылося ў 1930-я гг., праз 20 гадоў пасля смерці бацюшкі. Многія помняць, як зайшла ў храм Жанчына, апрадана нечэстайна для тых мясцінаў, і падышла да чашы без споведзі. Усе стаялі як зачараваныя, некаторыя бачылі вакол Жанчыны юнакоў у белых апратках. Святар узгадаў словы бацькі, забраў з храма антымінс (святая хуста, на якой здзяйсняецца літургія), а неўзабаве храм закрылі. Айца Іаана-малодшага адправілі ў ссылку.

Бацюшка не дажыў да кастрычніцкай рэвалюцыі, але прадказаў яе. Зямное жыццё айца І. Гашкевіча скончылася ўвосень 1917 г. У дзень скону бацюшкі (паводле ягонага прадказання) быў ясны пагодны дзень. На трэці дзень пасля смерці пры зборы духавенства акругі і мноства народа протаіерэй Іаан быў пахаваны з правага боку каля алтара царквы, дзе служыў.

У 1950-х гг. храм быў спалены, а на ягоным месцы былі збудаваны футбольнае поле і танцавальная пляцоўка. У ліпені 1991 г. чудоўным чынам былі здабытыя нягледзячы на мошчы протаіерэя Іаана Гашкевіча і з глыбокай пашанай перанесены ў храм Пакрова Найсвятой Багародзіцы вёскі Карма Добрушскага раё-

на. Адмыслова створаная камісія засведчыла нягледзячы на мошчы праведнага ўгодніка Божага. 8 жніўня 2000 г. вызначэннем Сінода Беларускай Праваслаўнай Царквы было вырашана заснаваць пры Свята-Пакроўскім прыходзе жаночы манастыр у гонар святога праведнага Іаана Кармянскага і даць яму назву Свята-Іааніўскай Кармянскай жаночы манастыр.

Вывучэннем біяграфіі святога Іаана Кармянскага займаецца паэтка, журналістка Анжаліна Дабравольская. Прапануем чытачам «Краязнаўчай газеты» ўрываек з яе паэм «Вандроўка да святога Іаана Кармянскага».

Падыраўтываў
Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Анжаліна ДАБРАВОВЬСКАЯ

Вандроўка да святога Іаана Кармянскага

(урывак з паэмы)

У храме

У храм увайду і зацеплю свечачку,
Прад святымі мошчамі стану.
Дзякуй, ойча наі Іаане,
За Тваё вялікае сэрца.
За малітву Тваю няспынную,
За любоў да людзей убогіх.
З іх нікога ў жыцці не пакінуў Ты
Словам добрым і дапамогаю.
Усе працоўныя Твае здзяйсняліся,
Слова кожнае адбылося:
І Царыца Нябёс з’яўлялася,
І дыханне Яе засталося.
Дзякуй, бацюшка Іаане,
Што квітнее зямля Кармянская.
...Светлым раннем
У Пакроўскім храме
Ціха ліецца малітва манаская.

Свята-Іааніўскі Кармянскі жаночы манастыр

Георгіеўскія кавалеры Віцебшчыны: біяграфічны летапіс

Мы сабралі біяграфічныя звесткі пра кавалераў чатырох Георгіеўскіх крыжоў – ураджэнцаў Віцебшчыны. Многія імяны дагэтуль застаюцца малавядомымі шырокаму колу чытачоў, а іх біяграфіі, на жаль, утрымліваюць даволі сціслыя звесткі пра салдатаў і малодшых афіцэраў Расійскай арміі, якія вызначыліся ў баях руска-японскай і Першай сусветнай войнаў. Пошукі вяліся па айчынай энцыклапедычнай літаратуры, найноўшых выданнях расійскіх даследчыкаў і ўдакладняліся геаграфічнымі дадзенымі з дарэвалюцыйных даведнікаў і біяграфічнымі звесткамі рэпрэсаваных з сайта міжнароднага таварыства «Мемарыял». Некаторыя звесткі, напрыклад, пра М. Багдановіча, Д. Канопку, У. Клярро, І. Фаміна і братаў Казачонкаў, былі дапоўненыя змястоўнымі артыкуламі ў мясцовай прэсе і «Краязнаўчай газеце». Разам з тым мы разумеам, што прыведзены ніжэй спіс кавалераў зусім не поўны і будзе паступова папаўняцца новымі і новымі імянамі.

Поўныя Георгіеўскія кавалеры

Георгій Максімавіч Асіненка

Нарадзіўся ў 1891 г. Месца нараджэння: Віленская губ., Дзісенскі пав., Пастаўская вол., в. Цёплыя (цяпер Віцебская вобл., Пастаўскі р-н, Куропольскі с/с, в. Цёплыя).

Адукацыя пачатковая. Удзельнік Першай сусветнай войны: у 1915 г. падпрапаршчык 21-га Сібірскага стралковага палка.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў; Георгіеўскія медалі 1-й – 4-й ступеняў.

Жыў у сяле Крывашэіна Новасібірскай вобласці РСФСР (цяпер Томская вобласць Расіі). Працаваў кіраўніком Крывашэінскай раённай канторы па нарыхтоўцы жылля. Арыштаваны 3 студзеня 1938 г., расстраляны 5 ліпеня таго ж года. Рэабілітаваны ў жніўні 1984 г.

Васілій Сіняўскі (імя па бацьку не пазначанае)

Нарадзіўся 27 ліпеня 1889 г. Грамадзянін горада Віцебска.

Удзельнік руска-японскай і Першай сусветнай войнаў. На вайсковую службу паступіў добраахвотнікам, 4 чэрвеня 1904 г. залічаны ў 1-ы Чыцінскі казацкі полк. Пад час руска-японскай вайны паранены ў левую нагу 2 траўня 1905 г. Пасля выздараўлення звольнены з палка 10 жніўня 1905 г. Зноў паступіў на вайсковую службу добраахвотнікам у верасні 1913 г., быў залічаны ў лейб-гвардыі Паўлаўскі полк. Малодшы ўнтэр-афіцэр, старшы ўнтэр-афіцэр каманды конных разведчыкаў. Вызначыўся ў баях на тэрыторыі сучаснай Польшчы. У 1915 г. скончыў 2-ю Маскоўскую школу прапаршчыкаў, вярнуўся ў полк. Прапаршчык, 21 верасня 1915 г. камандзір 7-й роты, 2 верасня паранены ў правы бок, але застаўся ў

Рэч не толькі ў тым, што адсутнічаюць падгульняючыя статыстычныя дадзеныя па кожнай з абласцей Беларусі. Яшчэ не распачата мэтанакіраваная праца па папулярызацыі Георгіеўскіх кавалераў у маштабе ўсёй краіны. Прыводнае выключэнне складаюць грунтоўныя даследаванні і сістэматычныя пошукі гісторыка Мікалая Барысенкі, ініцыятара ўшанавання памяці Георгіеўскіх кавалераў з Магілёўшчыны. Пошукі ўзнагароджаных ускладняюцца сцісласцю біяграфічных дадзеных, адсутнасцю дакладнага месца жыхарства ці памылкамі пры яго напісанні, адсутнасцю імя па бацьку, нават апісання кожнага герайчнага ўчынку, які быў адзначаны Георгіеўскім крыжам. І гэта справа наўрад ці калі ўжо будзе праведзеная да канца: зашмат трагічных падзеяў зведала наша краіна на працягу ўсяго мінулага стагоддзя, і імяны не толькі многіх людзей, але і назвы шматлікіх населеных пунктаў адышлі ў нябыт, не знайшлі адбітку ў памяці людской і гістарычных дакументах.

строі. 3 29 верасня таго ж года прыкамандзіраваны да 45-га Сібірскага стралковага палка, малодшы афіцэр 4-й роты, камандзір 9-й роты. Падпрапаршчык, паручнік, штабс-капітан у 1916 г. 3 12 лістапада 1917 г. служыў у 19-м Сібірскай стралковым палку.

Узнагароды: Знак адзнакі ваеннага ордэна Святога Георгія 3-й і 4-й ступеняў; Георгіеўскія крыжы 1-й і 2-й; Георгіеўскія медалі 1-й – 4-й ступеняў; ордэны Святой Ганны 3-й ступені з мячамі і бантам, 4-й ступені з надпісам «За храбрасць»; Святога Станіслава 2-й ступені з мячамі і бантам, 3-й ступені з мячамі; ваенная ўзнагарода «За храбрасць і самаадданасць» (Бельгія).

Георгіеўскім крыжам 1-й ступені ўзнагароджаны камандуючым гвардзейскім корпусам за наступны подзвіг: «в бою при деревне Гельчев 25 августа 1914 г. вызвался охотником, под сильным ружейным и пулемётным огнём противника произвёл разведку деревни Уршулин, что выполнил с полным успехом».

Далейшы лёс В. Сіняўскага не высветлены.

Кавалеры чатырох Георгіеўскіх крыжоў

Міхаіл Мацвеевіч Багдановіч

Гады жыцця невядомыя. Месца нараджэння: Віленская губ., Дзісенскі пав., Ёдская ці Новапагосцкая вол., в. Ваўкоўшчына (ці Воўкаўшчына; у складзе павета былі менавіта два аднайменныя паселішчы; цяпер Віцебская вобл., Шаркаўшчынскі ці Мёрскі р-ны, в. Ваўкоўшчына/Воўкаўшчына).

Міхаіл Багдановіч

З сям'і малазямельных сялянцаў Мацвея І Агаты Багдановічаў. Дзяцінства прайшло ў в. Змітракі, засценках Ліпавы Востраў і Хібаўшчына Новапагосцкай вол., дзе бацька арандаваў невялічкі надзел зямлі. Удзельнік руска-японскай і Першай сусветнай войнаў. Пасля руска-японскай вайны застаўся на звыштэрміновую службу. Служыў у 3-м драгунскім Новарасійскім Яе імператарскай Высокасці Княгіні Алены Уладзіміраўны палку ў Коўне (цяпер Літва, г. Каўнас). У час Першай сусветнай вайны атрымаў чын падпрапаршчыка. Пасля Лютаўскай рэвалюцыі ў 1917 г. паступіў на службу ў петраградскую міліцыю. Вядома, што ў 1920-я гады служыў на Далёкім Усходзе, у міліцыі г. Хабараўска. На гэтым яго шляху губляюцца.

Узнагароды: Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў.

Сямён Антонавіч Гавязя

Нарадзіўся 27 студзеня (8 лютага) 1883 г. Месца нараджэння: Віцебская губ., Дрысенскі пав., Дзёрнавіцкая вол., в. Ваўкі [цяпер Віцебская вобл., Верхнядзвінскі р-н, Дзёрнавіцкі с/с, былая в. Ваўкі (у гады Вялікай Айчыннай вайны знішчанае разам з часткай жыхароў, пасля вайны адноўлена, выключанае з уліковых дадзеных у 1966 г.).

З сялянцаў. Працаваў цесляром. Прызваны на вайсковую службу ў 1904 г. Удзельнік Першай сусветнай вайны: у 1914 г. падпрапаршчык 7-й роты 97-га Ліфляндскага пяхотнага палка.

Узнагароды: Далейшы лёс В. Сіняўскага не высветлены. Георгіеўскія крыжы 1-й – 4-й ступеняў; Георгіеўскія медалі. Георгіеўскім крыжам 1-й ступені ўзнагароджаны за выратаванне параненага камандзіра роты. У адным з баёў быў цяжка паранены і памёр ад ранаў 16 (29) лістапада 1916 г.

Сын: Гавязя Міхаіл Сямёнавіч 1913 г. нараджэння, ураджэнец в. Ваўкі Дрысенскага пав. Інавалід Вялікай Айчыннай вайны. Узнагароджаны ордэнам Айчыннай вайны 1-й ступені ў 1985 г.

Канстанцін ГАЙДУКОВ, Барыс МАЦВЕЕВ, г. Віцебск

(Працяг будзе)

Даведка

3 гісторыі ордэна Святога Вялікамучаніка і Перамоганосца Георгія

Ордэн лічыўся адной з самых шанюных узнагародаў у Расійскай Імператарскай арміі. Ён быў зацверджаны ўказам імператрыцы Кацярыны II ў 1769 г. і праіснаваў 151 год – апошнія ўзнагароджаны адбыліся пад час грамадзянскай вайны ў Белых арміях. У статыце ордэна адзначалася, што «нікакія личныя заслуги, положение, происхождение и т.п. не могут служить основанием для награждения этим орденом, а только храбрость и мужество, проявленные на поле брани». Пра каштоўнасць узнагароды сведчыць наступны факт: калі ордэн 4-й ступені атрымалі каля 13,5 тысячы афіцэраў, то ордэнам 1-й ступені была адзначана мужнасць і воінскі талент усяго 25-і прадстаўнікоў вышэйшага кіраўніцтва арміі. Сярод кавалераў ордэна такія вядомыя военачальнікі, як П. Румянцаў, Р. Пацёмкін, Д. Давыдаў, М. Скобелеў і І. Рамяйка-Гурко. Да ваеннага ордэна была прылічана і ўзнагародная зброя. На шаблях і коршчах у такім выпадку рабілі надпіс «За храбрасць», а эфес зброі ўпрыгожвалі белым эмалевым крыжыкам і цемляком з Георгіеўскай стужкі.

У 1807 г. быў зацверджаны знак адзнакі ваеннага ордэна для ўзнагароджання салдатаў і ніжніх чыноў (з 1913 г. – уласна Георгіеўскі крыж). Спачатку існавала толькі адна ступень Георгіеўскага крыжа, а з 1856 г. – чатыры ступені і Георгіеўскі медаль «За храбрасць» таксама чатырох ступеняў. Знакі выбраліся з золата (1-я і 2-я ступені) і срэбра (3-я і 4-я ступені) і мацаваліся да Георгіеўскай стужкі. Узнагароджванне здзяйснялася паслядоўна, але былі і розныя выключэнні, калі атрымлівалі і два крыжы адной ступені ці адразу крыж першай ступені, у абыход другой, як у выпадку з беларусам І. Вашчылам. Характарна, што афіцэр таксама мог атрымаць салдацкі крыж за асабістую доблесць і мужнасць, а ў 1917 г., пасля лютаўскай рэвалюцыі, гэта ўвогуле стала звычайнай справай. У той год рэвалюцыйных зменаў у Расійскай імперыі Георгіеўскі крыж атрымаў лаўровую галіну і афіцыйны статус ордэна. Агульная колькасць Георгіеўскіх кавалераў дагэтуль не падлічана. Вядома, што толькі за Першую сусветную вайну больш за 30 тысяч аўчых чыноў арміі былі ўзнагароджаныя чатырма ступенямі Георгіеўскага крыжа, і толькі каля 10 тысяч за іх сталі поўнымі Георгіеўскімі кавалерамі, гэта значыць атрымалі поўны Георгіеўскі бант – усе чатыры крыжы і ўсе чатыры медалі. Пакуль устаноўленыя імяны 114-і беларусаў і ураджэнцаў Беларусі, ўзнагароджаных чатырма і болей Георгіеўскімі крыжамі. Мы раскажам пра тых, хто нарадзіўся ў межах тэрыторыі сучаснай Віцебскай вобласці, а таксама згадаем ураджэнцаў Віцебскай губерні, чыё дакладнае месца жыхарства пакуль невядомае.

Ордэн Святога Георгія, Георгіеўскі крыж, Георгіеўскі медаль

Ёсць творчыя людзі на Навагрудчыне!

Добра, што існуе традыцыя святкаваць юбілеі. Гэта заўсёды нагода не толькі ўспомніць, але і праекламаваць пэўную падзею ці аўтара. А сёлетні юбілей беларускага кнігадрукавання і Любчанскай друкарні паспрыяў творчай актыўнасці навагрудчанаў. Да гонару Навагрудскай раённай бібліятэкі, гэта адбылося не без яе ўдзелу. Менавіта бібліятэка выступіла арганізатарам двух раённых конкурсаў – «Мая гісторыя беларускай кнігі», «Кніжны герой: лялька сваімі рукамі» і акцыі-пошуку рарытэтных і рэдкіх выданняў «Старая кніга».

Конкурс «Мая гісторыя беларускай кнігі» спрыяў раскрыццю творчых здольнасцяў мясцовых жыхароў. У кожнага з нас сваё бясраўе, сваё гісторыя жыцця. Мы памятаем сваю першую настаўніцу, сваю першую кніжку, спадзяюся, і свой першы поход у бібліятэку. Праз жыццё мы беражліва нясем гэтыя ўспаміны, бо яны нам вельмі драгія. І вось бібліятэка папрасіла чытачоў падызяцца гэтымі ўспамінамі і расказаць сваю гісторыю... беларускай кнігі. Гісторыя магла быць выкладзеная ў выглядзе празаічнага твора (аповесці ці апавяда), паэтычнага твора (байкі, оды, гумарэскі), рэцэнзіі, сачынення, нават электроннай прэзентацыі, буктэйлера, малюнка або серыі малюнкаў.

На суд журы былі вынесеныя 44 працы. Кожны твор асаблівы і непаўторны, таму ўсе яны без выключэння заслугоўваюць увагі. Вельмі цяжка было вызначыць пераможцаў, але конкурс ёсць конкурс. Гарнаровыя граматы і кнігі атрымалі Аляксандр Гоцка, чытач Навагрудскай раённай бібліятэкі, за верш «Ода беларускаму першадрукару» (намінацыя «паэтычны твор»), Марыя Быг, чытачка Навагрудскай гарадской бібліятэкі, за эсэ «Мая гісторыя беларускай кнігі» (намінацыя «празаічны твор»), Валяніціна Журко, бібліятэкар Гарадзечанскай сельскай бібліятэкі, за сачыненне «Арыенцір у жыцці» (намінацыя «сачыненне»), Аляксандра Пікта, чытачка Пятрэвіцкай сельскай бібліятэкі, за малюнак «Людзі на балоце» (намінацыя «малюнак ці серыя малюнкаў»).

Але нельга не назваць іншых таленавітых навагрудчанаў і іх цудоўныя працы. Гэта чытач Навагрудскай раённай бібліятэкі М. Зіаюк і яго «Апавяданне», бібліятэкар Ацмінаўскай сельскай бібліятэкі Л. Ваўчок і яе апавяданне «Маё першае знаёмства з кнігай», чытач Бенінскай сельскай бібліятэкі А. Калінінскі і яго «Вераб'іная праўда», «Шляхам Скарыны» і «Загадкавае возера Свіцязь», чытачка Навагрудскай гарадской бібліятэкі А. Кузьміч і яе «Духоўны свет, убачаны зблізку», чытачка Любчанскай інтэграванай гарпасялковай бібліятэкі М. Кісцень і яе аповед «Кніга ў маім лёсе», чытачы Валеўскай сельскай бібліятэкі

Анжэла Вашкевіч з карцінай «Выміраюць вёскі» і Я. Жук з карцінай «Восень». Журы да слёз крануў верш «Анкалогія не прыгавор» чытачкі Валеўскай сельскай бібліятэкі Т. Апалонік. Жыхар Вераскава С. Скобля зрабіў з пенапласту фрагмент «Чорнага замка Альпанскага» паводле аднайменнага твора У. Караткевіча. Гэты спіс можна яшчэ доўга працягваць, хай выбачаюць тыя, каго я не назвала. Усім удзельнікам шчыры дзякуй!

Конкурс «Кніжны герой: лялька сваімі рукамі» паклаў пачатак лялечнаму тэатру, арганізаванаму сёлета пры бібліятэцы. Конкурсныя працы разглядаліся ў трох намінацыях: «Лялька – літаратурны (казачны) герой», «Лялька для ЛіТэатра», «Батлейка». Усяго было прадстаўлена 77 лялек у розных тэхніках – пап'е-машэ, аргямі, вязаныя пруткамі, зробленыя з панчохаў, тканіны, футры.

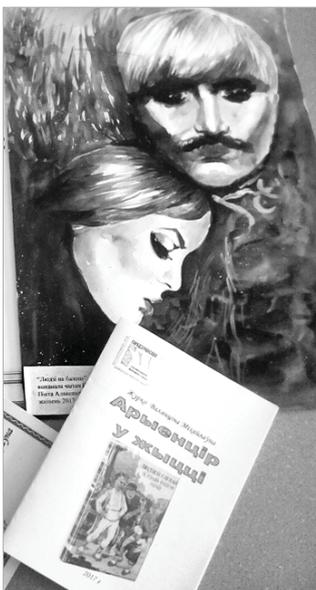
Калектыўная праца «На кірмаш»

Усе гэтыя працы аўтарскія, а кампазіцыя «На кірмаш» – вынік калектыўнай працы. Створаная бібліятэкарамі Марыя Сіманавай (Харосіцкая сельскай бібліятэка), Валяніцінай Журко (Гарадзечанская сельскай бібліятэка) і Аленай Казак (Брольніцкая сельскай бібліятэка), яна атрымала прыз глядацкіх сімпатыяў. Пад час правядзення выстаўкі лялек у чытальнай зале бібліятэкі яе чытачы і наведнікі маглі аддаць свой голас за лепшую, на іх думку, ляльку. Усе галасы ўлічваліся журы пры пад'ядзенні вынікаў.

У намінацыі «Лялька – літаратурны (казачны) герой» аднагалосна перамагла «Казаманюка» (пап'е-машэ), што выканала А. Вашкевіч. Другое

месца – лялька «Баба» (панчоха і тканіна) Лілі Журавель, чытачкі Вераскоўскай сельскай бібліятэкі. Трэцяе месца – лялька «Дахавік Казік» (панчоха) Вольгі Гоўдзі, бібліятэкара Ладзёнскай сельскай бібліятэкі. Усім прыйшліся даспадобы лялька «Маша» В. Каўцэвіч (Скрышаўскай сельскай бібліятэка-клуб), «Дзяўчынка» Г. Кавальчук (Кашалеўскай сельскай бібліятэка), «Несцерка» Н. Шэць (Вераскоўскай сельскай бібліятэка), «Пеўнік», «Соўка», «Верабей» Я. Сакевіч (Бенінскай сельскай бібліятэка), «Беларусачка» Т. Абдулавай (Запольскай сельскай бібліятэка), «Кот Шмурдзік» К. Драчылоўскай, «Баба Яга» Я. Кута (Навагрудскай раённай бібліятэка).

У намінацыі «Лялька для ЛіТэатра» перамагла «Лісіца» (вязаная шьдэлкам) Ірыны Несцер, чытачкі Пятрэвіцкай сельскай бібліятэкі. Другое месца – «Паўлінка» (тканіна) Ларысы Касцюк, загадчыцы Навагрудскай гарадской бібліятэкі. Дарэчы, для пальчыкавага тэатра на стале яна зрабіла таксама «Якіма Сароку» і «Пана Быкоўскага», і апошні вельмі спадабаўся наведнікам абласнога кніжнага фестывалю «Кніга і час» у Свіслачы. Трэцяе месца ў намінацыі атрымаў «Мядзведзь» (футра)

Аляксандра Пікта, «Людзі на балоце»

кі-абярэгі, зробленыя аператарам Навагрудскай бібліятэкі Кацярынай Міцеліцай, не з'яўляюцца літаратурнымі героямі, іх аўтарка атрымала спецыяльны прыз. Лялька прыйшліся даспадобы дарослым і дзецям.

Пад час акцыі-пошуку рарытэтных і рэдкіх выданняў «Старая кніга» бібліятэкары і чытачы шукалі каштоўныя, унікальныя кнігі, якім 50 і болей гадоў, кнігі на замежных мовах, рэдкія дзіцячыя кнігі і інш. 42 жыхары горада і раёна прынеслі больш за 200 кніг, якія сталі асноваю

Пад час свята друкаванага слова ў Любчы 3 верасня ўсе актыўныя ўдзельнікі акцыі і пераможцы конкурсаў былі ўзнагароджаныя дыпламамі, граматамі і каштоўнымі падарункамі. А галоўны прыз для іх – кніга. Так бібліятэка падзякавала сваім чытачам.

Фаіна МАЛЛОЖНЕЦ

Землякі – наш гонар

У пачатку кастрычніка ў чытальнай зале Ашмянскай раённай бібліятэкі ў рамках тыдня «Гонар нашай зямлі» прайшла літаратурна-інфармацыйная гадзіна «Знакавыя постаці Ашмяншчыны». Прадстаўнікі розных пакаленняў, якія тут нарадзіліся і жылі, пакінулі значны след – часцінку сябе, сваёй працы на карысць роднай зямлі. Імёны Францішка Багушэвіча, Язэпа Германовіча, Антонія Адынца, Крыштофа Манвіда Даргагастайскага, Чэслава Янкоўскага, Андрэя Снядэцкага, Зыгмунта Мінейкі, Юльяна Карчэўскага і іншых славных сыноў ашмянскай зямлі былі ўзгаданыя пад час імпрэзы. Пра жыццё і дзейнасць славных асобаў распавяла слухачам аўтар гэтых радкоў. Наведнікі бібліятэкі паглядзелі відэаролік «Літаратурна-агляд літаратуры, змешчанай на кніжнай выстаўцы «Гісторыя Ашмяншчыны ў асобах».

Святлана ТАЛІНСКАЯ,
загадчык аддзела абслугоўвання і інфармацыі
Ашмянскай раённай бібліятэкі

У тэатры «Зьніч»

23 кастрычніка на сцэне паэтычна-драматычны мо-наспектакль «**Красёны жыцця**» паводле пэмы Якуба Коласа «Новая зямля». Яе га-лоўны герой Міхал нара-дзіўся, вырас і жыў на зямлі, якую не проста разумеў і любіў – якой дыхаў, з якой зрадніўся, якую жадаў на-зваць сваёй. Але няёмальны лёс наканаваў інашае...

Выканаўца – заслужаны артыст Рэспублікі Беларусь Алесь Кашпераў, аўтар інсцэ-ніроўкі і рэжысёр-пастаноў-шчык – Галіна Дзягілева. У спектаклі гукаць народныя мелодыі і песня «Дарогі» кам-пазітара Алега Залётнева.

25 кастрычніка дзетак чакаюць на лялечным мо-наспектаклі «**Граф Глінскі-Папялінскі**» паводле п'есы Артура Вольскага. Аўтар сцэ-нічнай версіі і выканаўца Вя-часлаў Шакалідо распавядзе незвычайную гісторыю, што адбылася з сябрамі, – хлоп-цам Марцінам і катом Максі-мам.

Увечары будзе ісці паэ-тычна-драматычны мо-на-спектакль «**Не праклінай, што я люблю**» паводле вер-шаванага рамана Ніла Глеві-ча «Родныя дзеці». Н. Глевіч стварыў своеасаблівую паэ-тычную сюіту, дзе гарманічна зніталася гумарыстычныя ноты і шчымлівая музыка ка-

хання, дзе чуюцца напевы род-най зямлі... На сцэне гэта пе-радаў выканаўца Мікалай Ля-вончык. Аўтар інсцэніроўкі і рэ-жысёр-пастаноўшчык – Галіна Дзягілева. Музыкальнае супра-ваджэнне Алены Літаш (цым-балы).

26 кастрычніка на сцэне лялечны монаспектакль «**Дзі-восныя авантуры паноў Куб-ліцкага ды Заблоцкага**» Пят-ра Васючэнка і Сяргея Кавалё-ва. Выканаўца Вячаслаў Шака-лідо раскажа казку пра прыго-

ды двух паноў, якія нічога не хацелі рабіць, гаспадарка іх прыйшла ў заняпад, і тады паны пайшлі ў свет лепшай долі шукаць.

Пастаноўкі для дзяцей па-чынаюцца а 15-й гадзіне, для дарослых – а 19-й гадзіне. Спектаклі праходзяць у тэат-ральнай зале Культурнага цэнтра касцёла Св. Сымона і Св. Алены. Дадатковая інфар-мацыя па мінскім тэлефоне: 331-75-53.

«Дзівосныя авантуры паноў Кубліцкага ды Заблоцкага»

Народ сказаў...

● Убачылі мужыкі ў горадзе гармату – глядзяць і дзівацца.
– Во, – кажа адзін, – каб яе добра набыць, то, пэўна, на ўвесь горад раўнула б.

Аж праходзіў тут нейкі паніч ды пачуў, што яны казалі.
– Эх, – кажа, – што гэта за гармата! Вось у Маскве я бачуў гармату, вось гармата дык гармата: у рулю дык з возам сена ўехаць можна.

Адзін мужык падумаў і кажа:
– Што за дзіва! Во ў нас у вёсцы было здарэнне, што, пэўна, паніч і не чуў, не толькі не ведаў.

– А што ж такое?
– А, – кажа, – меўся да нас нейкі начальнік прыехаць. Ну, дык як яго спаткаць найлепей. Вось адзін адстаўны салдат і радзіць: «Есць у нас гармата старая, ад шведа ці ад француза асталася, дык яе, – кажа, – вычысціць, а як будзе ехаць на-чальнік, дык і выстралім на павітанне». А была яна заржавеў-шы. Салдат узяў сала, вычысціў добра ўсярэдзіне, памазаў і чакае, набіўшы яе, як выстраліць.

Тым часам, пакуль начальнік прыедзе, разышліся дамоў. А міма бег сабака, пачуў сала, стаў лізаць і ўлез ўсярэдзіну. Тут крыкнуў, што едзе начальнік. Салдат падбег і запаліў гарма-ту. Як выстраліць яна, як выкіне сабаку, як забрэша сабака, дык якраз як во гэты паніч цяпер.

● – Вось у нас пльвец: паўгадзіны пад вадою сядзіць – ду-маем, патуў, а ён, бачыш, і выплыў.
– Э-э... гэта нішто ў параўнанні з нашым старцам. Ён сядзеў пад судою год – і то выплыў.

Паводле зборніка «Беларускія народныя жарты (сабраў Змітро Бяспалы; Мінск: Беларусь, 1970)

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 38

- Уздойж:** 1. Сідр. 5. Сваяк. 8. Антонаўка. 10. Цвет. 11. Па-кроў. 12. Шышка. 15. Аўрал. 16. Калым. 19. Альма. 21. Жаб-рак. 23. Акно. 24. Папіроўка. 26. Сінап. 27. Рука.
УпOPERак: 1. Свяціла. 2. Ра. 3. Гора. 4. Шкіў. 6. Вочы. 7. Кажан. 9. Беларусь. 12. Штыкет. 13. Шарлотка. 14. Бульба. 17. Мядоўкі. 18. Запас. 20. Мука. 21. Жбан. 22. Арол. 25. Ар.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

ПАНЯМОННЕ – (*заканчэнне ар-тыкула*). Побач з будаўніц-твам з круглых бярвеннаў, што звязваліся ў просты вугал, у XIX ст. жыллё нярэдка будавалі з брусоў, рубленых у «чысты вугал» («ня-мецкі»). Высокія 2-схільныя і паў-вальмавыя дахі мелі кроквенную канструкцыю, шырока выкарыс-тоўвалася і апорная канструкцыя на стаяках і сохах. Дахі крылі самай («пад шчотку»), гонтамі і чарапіцай.

Мясцовыя гаворкі Панямоння ўваходзяць у паўднёва-заходні дыя-лект.

Стракаты этнасацыяльны склад, параўнальна развітая сістэма шля-хоў зносінаў павялічвалі кантраст у народным адзенні Панямоння і разам з тым садзейнічалі культурнаму аб-мену і ўзаемаўзбагачэнню. Камплект жаночага адзення звычайна складаў-ся з ільняной кашулі, андарака (або спадыцы, саяна), фартуха і безру-каўкі. Кашулі з прамымі полікамі мелі адкладныя каўнеры і рукавы з аб-шлагамі. Старажытная тунікападоб-ная кашуля раней, чым у інш. рэгі-нах, стала споднім адзеннем. Святоч-ныя кашулі і льяныя фартухі ўпры-гожвалі вышывкай, у якой дамі-наваў геаметрычны арнамент (8-ву-

гольная зорка), вельмі блізка да рас-ліннага (ваўкавыска-камянецкі строй). Безрукаўкі з цёмнага сукна шмалі пры-таленымі, з разрозам у ніжняй частцы. Традыцыйны галаўны ўбор – намітка – выйшаў з ужытку ў сярэдзіне XIX ст. Чапец (каптур) захаваўся да пачатку XX ст., звычайна яго наслі замужнія жанчыны.

Панёманскія ўзорыстыя поцілкі, ручнікі, дываны, абрусы вызначаліся багаццем мастацкіх сродкаў, высокім майстэрствам выканання. У вытвор-часці керамічнага посуду задымліван-не часта спалучалі з глянцаваннем. Мастацкай выразнасцю вызначалася чорназадымленая кераміка са стара-жытным арнамантам у выглядзе сет-каватага ўзору, палосак, елачак і інш. (поразаўская кераміка, мірская кера-міка). Узор наносілі на падсохлую па-верхню вырабаў кавалкам крэменю, потым посуд абпальвалі ў закрытых печах без доступу кіслароду (посуд на-бываў цёмны колер, на фоне якога вы-ступалі узорны арнамент).

Мясцовае насельніцтва этнагене-тычна складалася на славянскай аснове з удзелам асіміляваных аўкштайтаў, ядвігаў, татарцаў і інш. У сярэдзіні вякі рэгіён вядомы пад назвай Літва, побач з ёй ужывалася і другая назва – Чор-

ная Русь (у пісьмовых крыніцах су-стракаецца з XV ст.), што ўзнікла, відаць, як антытэза Бела Русі. Як эт-награфічная адзінка Чорная Русь, на думку некаторых аўтараў (М. Лю-баўскі. У. Пічэта), уяўляла сабой пер-шапачаткова «славянскі масіў» на землях балцкіх плямёнаў. У канцы X – сярэдзіне XI ст. далучаная да Кіеўскай Русі. У XIII ст. рэгіён апынуўся ў цэнт-ры важных палітычных падзеяў, што аказалі непасрэды ўплыў на ўтварэн-не Вялікага Княства Літоўскага. Рус-кага і Жамойцкага (яго першай стаі-цай быў г. Навагародак (Навагрудак), дзе ў 1253 г. каранавалася вялікі князь Міндоўг). У гэты час этнічны склад насельніцтва рэгіёна папоўніўся пера-сяленцамі з Мавовіі, Прусіі, Жамойіі, якія ўцякалі сюды пад націскам тэў-тонскай агрэсіі, а таксама мігрантаў з паўднёва-рускіх зямель, якія падвер-гліся спусташальнаму мангола-татар-скаму нашествю. Край становіцца ад-ным з самых населеных і багатых. У выніку этнічнага сімбіёзу на славян-скай аснове складваецца рэгіянальны тып культуры, у якой спалучаліся за-ходнярускія (беларускія), польскія і балцкія рысы. Агульны лёс беларуска-

га і літоўскага народаў у складзе адзі-най дзяржавы абумоўліваў працяг-лы час узаемны ўплыў і блізкія рысы ў развіцці этнасацыяльных, грамад-ска-прававых і эканамічных стасун-каў. У аснову Статутаў ВКЛ (1529, 1566, 1588) як асноўных кодэксаў грамадзянска-прававога жыцця бы-ло закладзенае заходнярускае звы-чаёвае права, а адносіны мовай ВКЛ стала старабеларуская мова. Пасля Крэўскай (1385 г.) і Люблін-скай (1569 г.) уніяў узмацнілася экспансія каталіцтва і паланізацыя краю. Мясцовыя беларускія феада-лы, прымаючы каталіцтва, захоў-валі свае палітычны прывілеі і ўтвар-алі адзіны феадальны клас. З часам паніаце «каголік» стала сінонімай паліака. Аднак пераважная бо-льшасць мясцовага каталіцкага на-сельніцтва, якая адносіла сябе да палякаў, размаўляла на жывой беларускай мове, якую лічыла роднай. Беларусы праваслаўнага веравы-знання ішчэ ў XIX ст. найчасцей на-зывалі сябе літвінамі. Зменлівая па-літычная і канфесійная сітуацыя ўскладняла і без таго стракаты этна-сацыяльны склад мясцовага насель-ніцтва, размывала міжэтнічныя межы, умацняла працэсы інфіль-трацыі і асіміляцыі. У 1795 г. (павод-ле 3-га падзелу Рэчы Паспалітай) Панямонне адышло да Расійскай імперыі. На яго тэрыторыі створа-ны Літоўская (1797 – 1801), пасля Гродзенская і Віленская губерні. У 1921 – 1939 гг. у складзе Польшчы. У 1939 г. у'яднанае з БССР.